

борилаётган тарғиботдан мақсад туғилишни чеклаш эмас, балки туғишдаги оралик муддатини узайтириш, соғлом авлодни вояга етказиш, оналар соғлигини яхшилаш, оналар ва болалар ўртасидаги ўлимни камайтиришдан иборатдир. Демографик ҳолатни мувофиқлаштиришнинг асосий мақсади оилада фарзандлар миқдорига эмас, балки унинг сифатига эътибор беришдан иборат.

Ажримларнинг асосий сабаблари ўрганилганда аксарият ҳолатларда эр-хотинларнинг ўзаро келишмовчиликлари, феъл-атворининг бир-бирига мос келмаслиги, рашк, қайнона - келин муаммолари, эракнинг зарарли одатларга берилиб кетиши (ичкилик, гиёҳванд моддалар)га ва шу каби, моддий қийинчиликлар (асосан эрнинг ишламаслиги, мустақил оилани бошқара олмаслиги), эрнинг дараксиз кетиб қолиши каbidир.

Оилаларнинг барқарорлигини таъминлашда қуйдагиларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз.

- оила ва никоҳ муносабатларини мустаҳкамлашда ёшлар ўртасида тиббий кўрикдан ўтишнинг моҳияти, қариндош -

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Баркамол авлод-Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. –Т.: «Шарқ» 1998.
2. Бўриева М. Оилада нечта фарзанд бўлгани маъкул. – Т.: «Адолат», 1995.

Оила – инсонларнинг табиий, биологик, никоҳ, қон-қариндошлик, иқтисодий, ҳуқуқий, маънавий муносабатларига асосланган, турмуш бирлиги ва ўзаро жавобгарлик орқали боғланган ижтимоий гуруҳидир.

РЕЗЮМЕ

Семья основана на естественных, биологических отношениях, брак - на родственных, экономических, правовых, политических отношениях, семья –это социальная группа, связанная между собой браком и ответственностью.

РЕЗЮМЕ

Family is based on natural, biological relations, the marriage is based – on the kin, economical, legal, political relations. Family is a social group, connected with each other through marriage and responsibility.

SUMMARY

ЖАҲОННИНГ ОЧИҚ АХБОРОТ РЕСУРСЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Д.Ш.Зиядуллаев – техника фанлари номзоди, доцент
Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети

Г.Э.Зиёдуллаева – ассистент ўқитувчи
Тошкент ахборот технологиялари университети

Г.А.Кутлимуратова – ассистент ўқитувчи
Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: Open Source, Очик ҳавола (Open Access (OA)), Киберленинка, DOAJ, электрон журналлар.

Ключевые слова: Open Source на открытом воздухе, (Open Access (OA)), Kiberleninka, электронные журналы.

Key words: Open Source, Open Air (Open Access (OA)), Kiberleninka, DOAJ, e-magazines.

Бугунги кунда интернет барча учун қулай ахборот воситаси ҳисобланади. Интернет орқали биз излаган саволларимизга тезда жавоб олишимиз, дунёни ўрганишимиз ва билимларимизни бойитишимиз мумкин.

Билимларни тарқатишда Интернет алоҳида аҳамият касб этади. Буларга илм фанга оид порталлар ва сайтлар, электрон кутубхоналарни мисол қилишимиз мумкин [1].

Интернет тармоғидаги ахборот ресурсларига электрон каталоглар, электрон журналлар, китоб ва газеталар, луғатлар, энциклопедия, маълумотномалар, онлайн китоб дўконлари ва шунга ўхшаш ресурслар мисол бўла олади. Ахборот ресурсларининг Интернетга жойлаштирилиши керакли маълумотларни тезда излаб топиш, илмий ишлар билан танишиш ҳамда ушбу жараёнда бевосита иштирок этиш имкониятини яратади.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда ҳам жаҳон ахборот ресурслари ўрганилиб, улардан фойдаланиш ўрга-тилмоқда. Алишер Навоий номли Ўзбекистон Миллий кутубхонасида ҳам жаҳондаги очик ресурслардан кириб фойдаланиш ҳуқуқи мавжуд. Китобхонлар ушбу муассасага ташириб буюриб ўзлари учун керакли маълумотларни бепул равишда олишлари мумкин.

Очик ҳавола (Open Access (OA))—бу оммавий Интернет орқали бепул ҳавола бўлиб, фойдаланувчиларга ўқиш, юклаш, нусха олиш, тарқатиш ва чоп этиш, қидириш ва иқтибос қилиш, индекслаш, маълумотларни узатиш ёки бошқа мақсадларда фойдаланиш, муаллифлар йўналишига фақат фаолият бутунлигини сақлаган ҳолда рухсат беради.

Очик ҳавола тушунчаси тадқиқотчилар, олимлар, кутубхона мутахассислари, илмий ходимлар, молиячилар, давлат хизматчилари ва нашриётлар ўртасида кенг муҳокама қилинади.

уруғлар ўртасидаги никоҳнинг олдини олиш, оила мустаҳкамлиги бўйича мутахассислар маслаҳати, давра суҳбатлари, илмий - амалий семинарлар, намунали оилаларнинг тавсияларидан фойдаланиш;

- оилалардаги зиддиятларнинг олдини олиш, ёш оилалар турмушини мустаҳкамлаш чораларини ўз вақтида кўриш;

- маҳалла фуқаролар йиғинидаги яраштириш комиссиялари аъзоларининг фуқароларнинг муносабатларини кўриб чиқишда жиддийликка эътибор қаратиш;

- оила ажримларини камайтиришда маҳалла маслаҳатчиларининг ҳар бир оилага кириб бориб, уларнинг дарду ташвишларига шерик бўлиб, уларга маънавий - руҳий кўмак бериши ва зарур бўлганда моддий ёрдам билан таъминлаши;

-оилани мустаҳкамлашда оила - никоҳ мавзуларидаги кўрсатувларни янада такомиллаштириш ҳамда ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашга ёрдам берадиган адабиётларни нашр этиш ва бошқаларга эътибор бериш керак.

Бугунги кунда тақризланган журналларнинг 90 фоизи саклов кўринишида, 10фоизи эса очик ҳаволада.

Биринчи муҳим халқаро очик ҳавола 2002 йил февраль ойида Будапешт конференциясида очик кўринишда сакланади. Ундан сўнг 2003 йил июнь ойидаги Бифеда баёноти ва 2003 йил октябрь ойидаги Берлин декларациясининг илмий ва ижтимоий билимларга очик ҳаволасидир.

Ўзбекистонда очик ҳаволага кириш ҳаракати 14 йил аввал бошланган. Бугунги кунда Алишер Навоий номли Ўзбекистон миллий кутубхонасида фойдаланувчиларга кутубхона тармоғида 33 та очик ҳаволали ахборот ресурсларини тақдим этилган.

Илмларнинг тез тарқалишида очик ресурсларнинг ўрни бекиёсдир. Тизимга ресурсларнинг очик тарзда жойлаштирилиши аввамбор ана ўша юртнинг илм фанини ривожланишига, олимлар сонининг ортишига ва шулар асносида буюк кашфиётлар яратилишига, технология ривожланишига, жамият тараққиётига, янгиликларнинг ортишига сабаб бўлади. Муаллифлар ҳам ўз мақолаларини,нашриётлар журналларини очик тарзда тизимга қўйишидан уларга қандай фойда бўлади деган савол туғилиши табиий, бу саволга уларнинг мақолаларига муносабатлар сонининг кўпчилиги, яъни impact-factor нинг ўсиши орқали ўз рейтингларига эга бўлишлари, дунёга танилишлари, турли конференцияларга таклиф этилишлари, уларга бутун дунё қизиқа бошлаши жавоб бўла олади.

Жаҳонда ҳозирги кунда очик ресурслар бир қанча бўлиб, булар қаторига биз қуйидагиларни киритишимиз мумкин: [2]

- [Aluka](#)
- [Cambridge JOURNALS](#)

- [EastView](#)
- [InstituteofPhysics \(IOP\)](#)
- [IQlib.ru](#)
- [OECD iLibrary](#)
- [RoyalSocietyPublishing](#)
- [arXiv.org](#)
- [BioMedCentral](#)
- [ChroniclingAmerica](#)
- [DOAB \(Directory of Open Access Books\)](#)
- [DOAJ \(Directory of Open Access Journals\)](#)
- [EncyclopaediaIranicaOnline](#)
- [FolgerShakespeareLibrary](#)
- [FreeMedicalJournals](#)
- [GATEWAY FOR FREE E-JOURNALS](#)
- [Information Center for Social Sciences, RUC](#)
- [iDEA](#)
- [LibraryandArchivesCanada](#)
- [NationalCenterforBiotechnologyInformation](#)
- [NationalLibrarySingapore](#)
- [PLOS \(Public Library of Science\)](#)
- [ScienceBooksOnline](#)
- [TheWorldBankMicrodataLibrary](#)
- [The World Bank Open Financial Data](#)
- [The World Bank Open Knowledge Repository](#)
- [TheWorldBankProjects](#)
- [TheWorldBankOpenData](#)
- [VostochnayaLiteratura](#)
- [KIBERLENIKA](#)
- [MSB \(Mirovayasifrovayabiblioteka\)](#)
- [FEK \(Fundamentalelektronkutubxona\)](#)
- [ESM \(Ekonomika.Sotsiologiya.Menejment\)](#)

Электрон журналлар – бу даврий нашрлар ҳисобланиб, компьютер орқали кўра олиш имконини беради. Улар интернет тармоқлари ёки исталган ахборот ташувчи воситалар ёрдамида тарқалади. Босма журналлардан фарқли ўлароқ электрон журналлар интерактив элементлар, яъни турли хил ўйинлар, тестлар ва шунга ўхшаш бир қатор афзалликлари борлиги билан ажралиб туради. Компьютер авлодларининг ўсиб бориши ва алоқа воситалари тобора яхшиланиб бораётган бир даврда электрон журналлар зарур ахборотларни олувчи восита сифатида жамият ҳаётида муҳим ўрин эгаллаб келмоқда. Замонавий электрон журналларнинг қўшимча функцияси бу – янги мақолага обуна бўлишнинг мавжудлигидир. Яна бир афзал томони китобхонлар мақолалар юзасидан музокаралар олиб бориши ва фикр алмашишларидир.

“КИБЕРЛЕНИКА” очик ресурси

Киберленика – бу илмий электрон кутубхона ҳисобланади. Асосий вазифаси – илмий фаолиятни оммалаштириш, илмий нашрлар сифатининг назоратини ошириш, илмий тадқиқотларни ривожлантириш, Россия фани цитированисини оширишдан иборат. Киберленика очик билимлар парадигмаси асосида қурилган.

Киберленика кутубхонаси Россия ва яқин хориж журналларидаги илмий мақолалар билан, РФ ОАК таркибига кирган етакчи илмий нашриётлар диссертация тадқиқотлари натижаларини акс эттирувчи илмий журналлар билан бутланиб борилади. Бу жуда ҳам қулай тизим бўлиб, бу тизим орқали илмий журналлар, илмий мақолалар, лойиҳалар ҳақида мунтазам янгиланиб боровчи ахборот оқими эга бўлишимиз мумкин [3].

Ҳозирги кунда фондда илмий мақолалар сони 1 000 000 га яқин, илмий журналлар 1000 тани ташкил қилади. Рўйхатдан ўтган фойдаланувчилар сони 330 000 та, ҳар ойда ташриф буюрувчилар 2 000 000 га яқин, кириб кўрувчилар сони 4 000 000 тагача етган. Киберленика тизимининг афзаллик томонлари кидирув тизимининг қулайлиги, журналларни жойлаштириш бепул эканлиги, маълумотлар базасининг кенглиги, керакли ахборотларни **.pdf** форматида кўчириб олиш имконияти мавжудлигидир [4].

Адабиётлар

1. Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПК 1875-сонли Қарори. 2012,10 декабрь.
2. Андреева А.В. Учебно-методическое пособие по дисциплине «Мировые информационные ресурсы». – Смоленск: Универсум, 2010.
3. Селетков С.Н., Андреева М.Н., Днепровская Н.В., Днепровская И.В. Мировые информационные ресурсы: Учебное пособие, практикум по курсу. /Московский государственный университет экономики, статистики и информатики. – М.: 2004, –С. 136.

“Научные журналы” га кирса, журналларрўйхати, сони, ОАК тасдиғиданўтганлари сони, базаданечта журнал мавжудлиги, скопусданечтажурнал борлиги кўрсатилган. Битта журналга танлаб кирилса, журнал ҳақида маълумотлар чиқади, яъни ISSN рақами, қайси соҳага онд мақолалар борлиги, қисқача қилиб айтганда журналга тавсиф берилган бўлади.

Журнал муқовасига боссак журналичидаги барча мақолалар рўйхати,муаллифлари, йиллари, томлари ва ҳоказолар келиб чиқади. Мақола ичига кирилса мақола ҳақида маълумот, аннотация ва тўлиқ матни чиқади. Шу орқали мақолани кўриб ёки кўчириб олиш мумкин.

“DOAJ” (Directory of Open Access Journals)

DOAJ – 2003 йил Швецияда очик жамият институтининг молиявий қўллаб - қувватланиши натижасида Лундск университетини кутубхонасида ташкил этилган. DOAJ фаннинг барча соҳаларини, техника, тиббиёт, ижтимоий ва гуманитар фанларни ўзида қамраб олган. Ушбу тизим бепул, тўлиқ матни, турли категориялар бўйича илмий тақриздан ўтган ва кўп тилдаги журналларни ўз ичига олади. Ҳозирги кунда 134 та давлатнинг 10000 дан зиёд журналлари мавжуд.

DOAJ нинг асосий мақсади - Интернет орқали бепул хизматларни амалга ошириш, илмий журналлар оммалашувини таъминлаш, жаҳонда очик тизимдаги журналлар ҳаракатини ташкил қилиш ва нашриётлар ишига кўмаклашиш.

Кидирув тизими бир неча хил усулда амалга оширилади:

- журнал номи бўйича;
- мақолалар бўйича;
- калит сўз бўйича;
- фан бўйича(тиббиёт, фан, тиббиёт фанлари, тиббиёт (умумий), ижтимоий фанлар, ички тиббиёт, технология, биология ва ҳаёт ҳақидаги фанлар, биология, техника ва технологиялар);
- журналлар лицензияси бўйича;
- ISSN бўйича;
- нашр этган мамлакат бўйича;
- журнал тили бўйича (инглиз, испан, португал, француз, рус, немис, италян, турк, кастил ҳамда хитой тиллари);
- нашриёт номи бўйича;
- DOAJ га қўшилган вақти бўйича категорияларга ажратилган.

Бу эса кидирув тизимини осонлаштириб, керакли маълумотларни тез излаб топиш имкониятини яратади.

Ҳозирги кунда фан ва таълим ривожланишида электрон журналларнинг ва уларни тизимга кириб фойдаланишнинг аҳамияти каттадир. Ўзбекистонда ҳам ахборот ва коммуникация технологияларининг ривожланиб бориши натижасида ана шундай ресурсларга, журналларнинг электрон версиясига эҳтиёж кучайиб бормоқда. Турли хил мавзуга оид, турли тиллардаги мақолалардан самарали фойдаланиш орқали илмий ишлар қилиш, дарсликлар, ўқув қўлланмалари яратиш имконияти ошади. Тадқиқотчилар ўз мақолаларини журналларда чоп эттириши, тизимга қўйиши учун мақолалар тақризчилар томонидан тақриз қилиниши, улар томонидан илмий ишлар даражасини баҳолаши, қилинаётган ишлар юзасидан кузатув ишларини олиб бориш, зарур тавсиялар олиш имконини берадиган тизимнинг мавжудлиги ахборотларни тез тарқалишига, илмий ишлар сифатининг ортишига имкон яратади. Олий таълим муассасаларида ҳам очик тизимларга кириб фойдаланиш факатгина ўқитувчилар, илмий ходимлар, тадқиқотчилар малакасини оширишда салмоқли ўрин эгаллаб қолмай, балки талабалар, магистрантлар учун ҳам мустақил равишда билимларни мустаҳкамлашда, билим доирасини кенгайтиришда, дарсдан ташқарида қўшимча маълумотларга эга бўлишларида, илмий ишлар билан танишишда, илмий ишлар моҳиятини англашда, янгиликлар яратишда муҳим аҳамият касб этади. Бу эса ўз навбатида илмий-тадқиқот ишлари қўламининг кенгайишига замин яратади.

4. Хорошилов А., Селетков С. Мировые информационные ресурсы: Учебное пособие. – Питер: 2004. –С. 176.

РЕЗЮМЕ

Open Source деб аталувчи хизмат ахборот жамиятида таълимни ривожлантиришнинг асосий катализатори сифатида тан олинади ва замонавий хизматлар кўрсатади. Бунга эса очик ресурслар турлари, ундан фойдаланиш, таълим ресурсларини олиш ва бошқалар, шу билан бирга турли мақсадда фойдаланиладиган дастурий таъминотлар киради. Булар ҳақидаги маълумотлар мақоладан ўрин олган

РЕЗЮМЕ

Open Source в информационном обществе используется в качестве основного катализатора для развития образования и современных услуг. Это тип с открытыми ресурсами, использование учебных ресурсов и то же программное обеспечение используется для различных целей.

SUMMARY

Information service called the Open Source community is recognized as a major catalyst for the development of education and modern services. This is an open resource types, use, learning resources and the same software is used for different purposes.

УДК 74.202.4

ТАЛАБАЛАР ИНТЕЛЛЕКТУАЛ САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ АҲАМИЯТИ

Ф.З.Юсупова – катта ўқитувчи
Навоий давлат кончилиқ институти

Таянч сўзлар: интеллектуал бойлик, баркамол авлод, интеллектуал салоҳият, модернизациялаштириш, мустақил таълим, таълим, фан ва ишлаб чиқариш, интеграция, маъруза, муаммоли ўқитиш, самарадорлик.

Ключевые слова: интеллектуальное богатство, высокоразвитое поколение, интеллектуальный потенциал, модернизация, самостоятельное образование, образование, наука и производство, интеграция, лекция, проблемное обучение, эффективность.

Key words: intellectual wealth, developed generation, intellectual potential, modernization, independent education, education, science and production, integration, lecture, problem-solving education, efficiency.

Ўзбекистоннинг ривожланган давлатлар қаторидан жой олиши, озод ва обод Ватан, демократик фуқаролик жамият қурилиши ёшларга, уларнинг интеллектуал салоҳияти ва инновацион фаоллигига бевосита боғлиқдир. Биринчи Президентимиз И.А.Каримов қайд этганларидек: «...XXI аср – интеллектуал бойлик ҳукмронлик қиладиган аср. Кимки бу ҳақиқатни ўз вақтида англаб олмаса, интеллектуал билим, интеллектуал бойликка интилиш ҳар қайси миллат ва давлат учун кундалик ҳаёт мазмунига айланмаса – бундай давлат жаҳон тараққиёти йўлидан четда қолиб кетиши муқаррар. Буни чуқур англаб олган давлат, бундай ҳулосани чиқарган, халқро ҳамжамият ва тараққий топган мамлакатлар қаторига кўтариш учун ҳаракат, биринчи навбатда, бугун униб-ўсиб келаётган фарзандларининг ҳар томонлама баркамол авлод бўлиб ҳаётга кириб боришини ўзи учун энг улуг, керак бўлса, энг муқаддас мақсад, деб билади» [1].

Бугун мамлакатимизда амалга оширилаётган модернизациялаштириш интеллектуал кучлардан унумли фойдаланиш, инсондаги салоҳият ва фаолликни янги босқичга кўтаришни тақозо этмоқдаки, у ҳам илмий, ҳам амалий нуқтаи назардан янги вазифадир. Бунда мустақил таълим сифатини ошириш муҳим аҳамиятга эгадир.

Мустақил таълим сифатини ошириш - талабаларнинг ижодий қобилиятларини, касбий фаолияти давомида зарур бўладиган билим ва маҳоратни олишга бўлган интилишларини ривожлантиришга, дунёқараши ва интеллектуал салоҳиятини кенгайтиришга, шунингдек ўз мавқеини белгилаш ва қобилиятларини рўёбга чиқаришдек хусусиятларни юзага чиқаришга қаратилган.

Ўтказилган тадқиқотлар ёшларни мамлакатни модернизациялаш жараёнларига кенг жалб этишнинг самарали методлари ва усулларини топишга йўналтирилган. Олий таълимнинг ўқув-тарбиявий жараёнини ташкил этиш шакллари орасида маъруза дарсларида талабаларнинг мустақил ишини тўғри ташкил этиш муҳим ўрин эгаллайди.

Талабаларнинг фаоллиги ва мустақиллигини ривожлантириш учун кенг имкониятлар маъруза дарсларида намоён бўлади. Бунинг учун энг муҳими, маъруза мазмуни, уни баён қилиш услуби талабаларда қизиқиш уйғотиши керак.

Олий ўқув юртларининг ўзига хос томони шундаки, талаба ҳар хил манбалардан олган ахборотни тушуниб етиши, билимларни қайта ишлаб чиқиши ва мустақил

хулоса қила олиши лозим. Талабаларнинг илмга бўлган рағбатини қўллаб – қувватлаш ва ривожлантириш усули билан кўзланган мақсадга етиш мумкин.

Фан ва техника юксак тараққиётлар билан ривожланаётган бу даврда инсон учун зарур бўлган билимлар ҳажми тез ва кескин ошиб бормоқда. Уларга ўз билимларини мустақил тўлдириб бориш маҳоратини сингдириш, ишлаб чиқаришда жадал суръатлар билан ривожланаётган технологиялардан хабардор бўлиш, илмий-техник ахборотлар билан тўғри ишлаш кўникмаларини шакллантириш лозим. Олий таълимда ана шундай вазифани мустақил иш эгаллаб, у фан, таълим ва ишлаб чиқариш орасидаги узвийлик ривожланишига асос яратади [2].

Мустақил иш фанларни тўлиқ ўзлаштиришга қаратилган ўқув, илмий-тадқиқот, ишлаб чиқариш кетма-кетлиги ва ўз-ўзига таълим бериш турлари боғлиқлигини қуйидагича ифодалайди:

- илмий ва касбий билим маҳорати;
- ўрганиш ва касбий фаолият усулларини сингдириш;
- ижодий фаолият тажрибаси;
- ихтисосликка бўлган ижобий муносабат малакаси.

Ўқитувчи маърузаси ва талабаларнинг мустақил иши бир-бирининг асосини ташкил қилиб, ўзаро чамбарчас боғлиқ. Маъруза мустақил ишнинг самарадорлиги ва талаба фаоллигини оширишга ёрдам беради. Талаб даражасидаги маъруза талабани илмий-техник ва қўшимча адабиётларга мурожаат қилишга ундайди ҳамда илмий-тадқиқот фаолиятида мустақил изланишлар учун асос яратади.

Маъруза дарсларида талабаларнинг мустақил билим олишга бўлган интилишини фаоллаштириш масаласини муваффақиятли ечишда яна бир муҳим ҳолатни таъкидлаш лозим. Маъруза тинглаш – бу фаол жараён бўлиб, у кескин ақл, куч-ғайрат, ўқитувчи айтаётган гапларни чуқур англаб олиш, мавжуд билим ва тажрибаларни долзарблаштиришни, қабул қиладиган ахборотларга танқидий ёндашишни талаб қиладиган жараён эканлигини талаба тушуниши керак.

Талабаларнинг мустақил ўзлаштирган билимини намоён қилиш даражаси уларнинг ўқув фаолияти қандай мақсадга йўналтирилганлигига боғлиқ. Шунинг учун талабаларни ахборотни ўзлаштириб олишига ва ижодий фаолиятга тайёрлашнинг муҳим элементи – бу маърузачи томонидан маъруза мақсадини тўлиқ етказишдир.